VIDEN OG INSPIRATION TIL LÆREPLANSTEMAET

Modul om kommunikation og sprog

- oplæg og øvelser

STYRKET PÆDAGOGISK LÆREPLAN

BØRNE- OG UNDERVISNINGSMINISTERIET

EVA DANMARKS EVALUERINGSINSTITUT

Til leder, konsulent eller faglige fyrtårne

De første slides markeret med √ er en indledning til dig som skal facilitere oplæg og øvelser

Efter indledningen finder du selve modulet – dvs. oplæg og øvelser

Modulet indeholder:

Oplæg: Udvalgte videnspointer fra Kort om kommunikation og sprog www.emu.dk/dagtilbud

Øvelser: Oplæg til drøftelser, hvor I reflekterer over egen praksis.

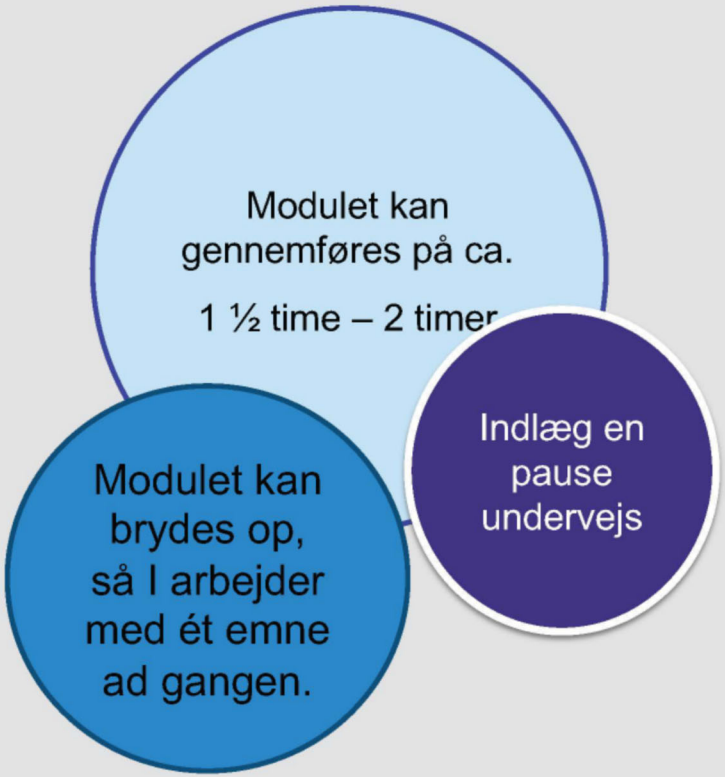
Din forberedelse:

1. Orientér dig i denne præsentation.
2. Orientér dig i hæftet Kort om kommunikation og sprog.
3. Overvej eksempler fra jeres egen praksis, som du kan relatere til undervejs i oplægget.
4. Overvej, hvordan det pædagogiske personale skal forberede sig.

Formål og anvendelse

Modul om kommunikation og sprog:

- er oplæg og øvelser målrettet det pædagogiske personale
- kan anvendes, som det er, eller brydes op og anvendes over flere gange.
- kan tilpasses, så du bygger videre på modulet og tilpasser det jeres lokale kontekst.
- bidrager til, at I bliver klogere på læreplanstemaet social udvikling.
- giver jer en ramme for at reflektere over og udvikle på jeres arbejde med kommunikation og sprog
- giver stof til jeres lokale læreplan, især hvis I fastholder refleksioner og eksempler ved at tage noter undervejs

Program

Intro: Kommunikation og sprog i dagtilbud

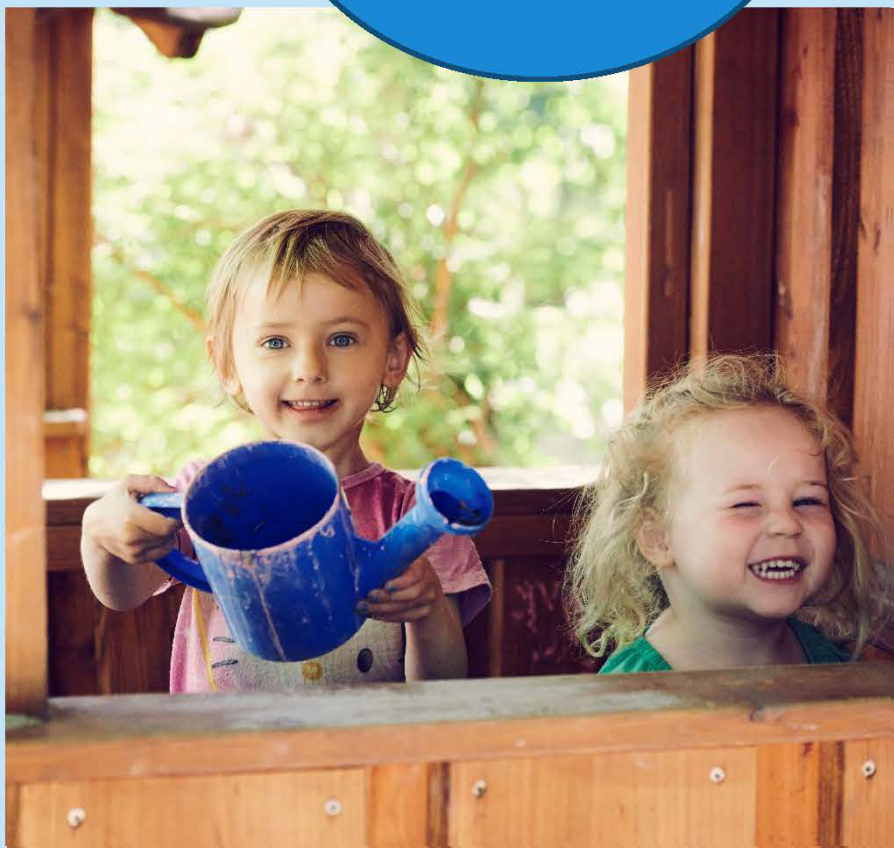
Emne 1: Interaktioner

Emne 2: Fællesskaber

Emne 3: Sproglige rollemodeller

Opsamling

For mere viden og referencer til litteratur se *Kort om kommunikation og sprog* på www.emu.dk

INTRODUKTION

Kommunikation og sprog i dagtilbud

Kommunikation og sprog er ét af seks læreplanstemaer.

I den styrkede pædagogiske læreplan er der beskrevet tre centrale emner i arbejdet med kommunikation og sprog:

1. Interaktioner
2. Fællesskaber
3. Sproglige rollemodeller

Læs mere:
www.emu.dk/dagtilbud

INTRODUKTION

Kommunikation og sprog i dagtilbud

To pædagogiske læringsmål

Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn:

- udvikler sprog, der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden.
- opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.

Børne- og socialministeriet (2018): Bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer.

INTRODUKTION

Kommunikation og sprog i dagtilbud

Sammenhæng i den styrkede pædagogiske læreplan

Kommunikation og sprog er ét aspekt af børns brede læring.

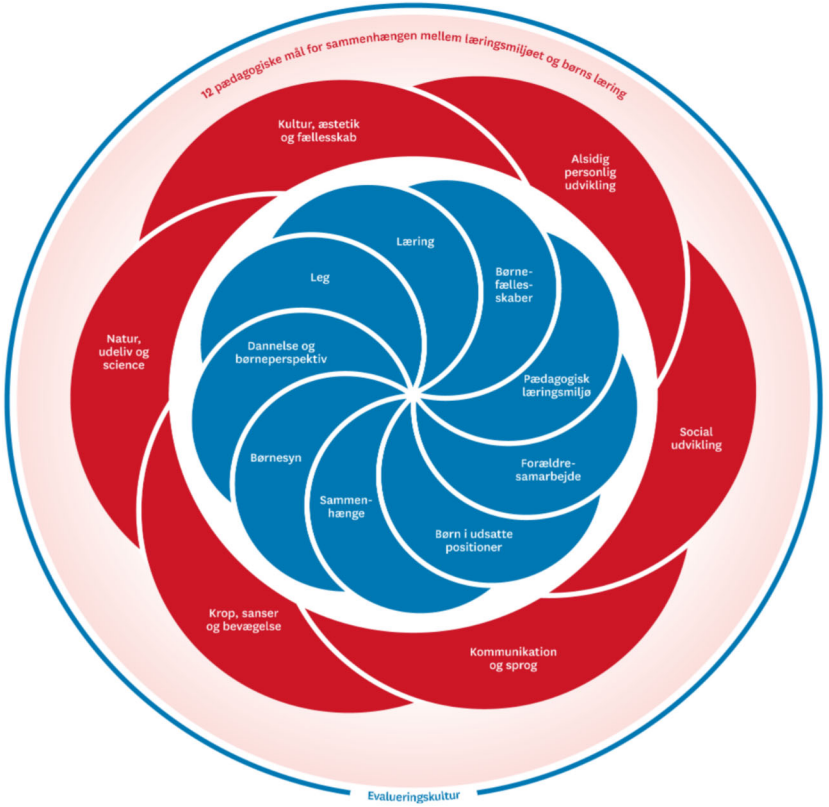
Der er sammenhæng:

1. **mellem læreplanstemaerne**

Temaerne fletter sig tæt sammen i konkrete situationer i det pædagogiske læringsmiljø.

2. **mellem temaer og grundlag**

Det pædagogiske grundlag skal tænkes ind i arbejdet med læreplanstemaerne.

INTRODUKTION

Kommunikation og sprog i dagtilbud

Det pædagogiske læringsmiljø er hele dagen

I det pædagogiske grundlag slås det fast, at det pædagogiske læringsmiljø skal være til stede hele dagen.

Det betyder, at det pædagogiske arbejde skal være bevidst og målrettet – både i leg, pædagogiske aktiviteter og i rutinerne.

Et fokus på kommunikation og sprog er ét muligt blik, der kan kvalificere og målrette det pædagogiske arbejde.

Interaktioner

Nu sætter vi fokus på et element, som er centralt for praksis, når det handler om at styrke børns kommunikation og sprog:

- **Mange og meningsfulde interaktioner gavner børns sprog**

Mange og meningsfulde interaktioner udvikler børns sprog

Barnets kommunikative og sproglige udvikling er afhængig af to ting:

1. **Kvantiteten** af interaktioner = hvor mange samtaler, barnet er en del af.

2. **Kvaliteten** af interaktioner = hvordan samtalerne forløber, fx om pædagogisk personale skaber fælles opmærksomhed med barnet og bruger forskellige ord for at udvide børnenes ordforråd.

1) Kvantiteten af sproglige input

- Børn udvikler deres sprog, når de hører andre tale – også selvom de endnu ikke selv taler.
- Mængden af sproglige input er vigtig – særligt for de yngste.
- Brug hverdagssituationer til at tale med børnene.

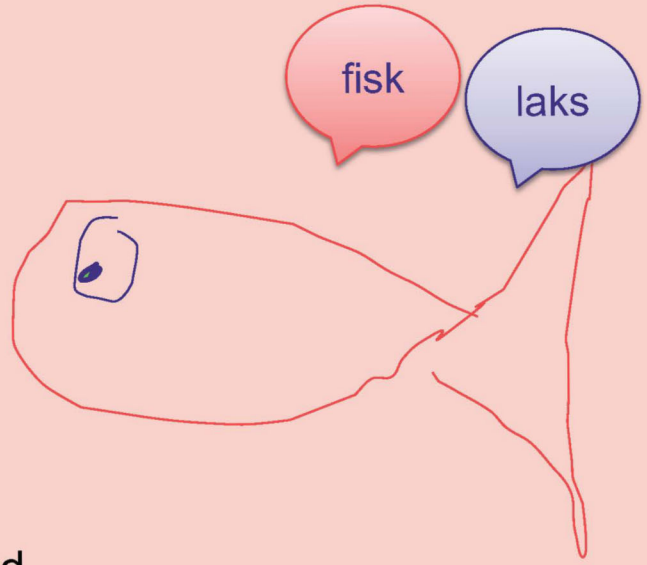
Meningsfulde samtaler kan foregå på badeværelset, i garderoben og under frokosten.

2) Kvaliteten i sproglige input

Der skal altid være kvalitet i samtaler med børn, dvs. at samtaler skal være meningsfulde og afstemt barnets alder og udvikling:

2-2,5 år

Kvalitet betyder bl.a., at barnet møder et varieret sprog med mere specifikke ord som ”laks” i stedet for ”fisk” og sjældnere ord som ”skuffelse” og ”vandstråle”.

3-5 år

Kvalitet betyder nu også at forklare, hvordan en cykel og en lampe fungerer, og at samtale om fortid og fremtid, fx hvad barnet spiste i går og skal lege med i morgen.

Forældresamarbejde om børns sproglige udvikling

Forældre er vigtige sproglige rollemodeller for barnet og har unikt kendskab til deres barn. Derfor er det vigtigt, at pædagogisk personale:

Trækker på forældres indsigt om barnet ved at forholde sig åbent og nysgerrigt.

Giver forældre indsigt i aktiviteter, legetøj og kammerater, som optager barnet i hverdagen, og som forældre kan tale med deres børn om.

Understøtter og inspirerer forældres sprogunderstøttende aktiviteter i hjemmet.

Er særligt opmærksomme på at understøtte forældre til børn i sprogligt udsatte positioner.

89 % af forældrene ønsker dialog med pædagogisk personale om deres barns sproglige udvikling. Kun 71 % af dem oplever at få den.

EVA (2016)

Børn i sprogligt udsatte positioner

8-15 % af en børneårgang er i en sprogligt udsat position,

Manglende sprogligt input

Bearbejdnings-vanskeligheder

De har brug for:
1) at blive opdaget.
2) en systematik, der sikrer, at de får den rigtige støtte og rige sproglige interaktioner med børn og voksne i løbet af dagen.

Børn fra familier i en udsat position er i risiko for mindre rigt sprogligt input hjemmefra:

- Når de er tre år, har de i gennemsnit hørt 30 mio. færre ord sammenlignet med børn fra ressourcestærke hjem.
- De får flere forbud (”det må du ikke!”) og færre opmuntringer (”nej, hvor er du dygtig!”).

Øvelse: Interaktioner

?

Find sammen i grupper af tre-fire og drøft følgende:

- *Hvornår lykkes vi med at have mange og meningsfulde samtaler med børnene?*
- *Hvordan varierer vi vores eget sprog med nye ord, vendinger og uddybning af ords betydninger i hverdagssamtaler med børnene?*
- *Giv konkrete eksempler på, at børn i sprogligt udsatte positioner også er dem, der i hverdagen oplever mange og meningsfulde sproglige interaktioner i vores pædagogiske læringsmiljø.*

I plenum drøfter i gruppernes input:

- *Hvad er de væsentligste pointer vi har drøftet i grupperne?*

Fællesskaber

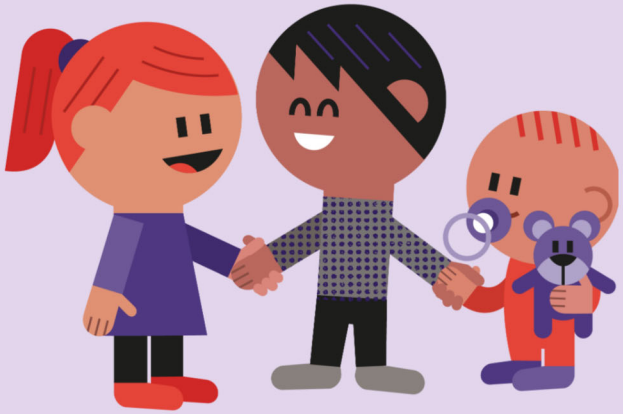
I emnet fællesskaber sætter vi fokus på to elementer

1. **Børnefælleskaber er øvebane for kommunikation og sprog**
2. **Kommunikation og sprog giver mulighed for at deltage i leg**

Kommunikation og sprog mellem børn

Børn får deres væsentligste sproglige input fra voksne. Men de øver sig i at kommunikere og tale i samspil med andre børn.

Især samtaler og interaktioner med børn, der er ældre eller har et stærkt verbalt sprog, giver barnet mulighed for at udvikle og nuancere sit eget sprog

Kommunikation i fællesskaber er ikke kun sprog

Nogle børn klarer sig godt sprogligt i interaktioner med voksne, men har svært ved at indgå i fællesskaber med andre børn.

Omvendt kan børn, der ikke er sprogligt stærke, deltage i fællesskaber, fordi de alligevel formår at kommunikere med de andre børn.

Kommunikation og sprog i leg

Legen har et særligt potentiale for at udvikle kommunikation og sprog, fordi børn:

- er særligt engagerede, aktive og kommunikerer meget, mens de leger.
- er optagede af at deltage og derfor kommunikerer både sprogligt og kropsligt for at gøre sig gældende i legen og drive legen frem.
- udtrykker mening, forhandler og argumenterer i legen.

Forskellige indgangsstrategier i leg

Børn udvikler forskellige strategier for at komme ind i legen.
Her er eksempler på kommunikative og sproglige indgangsstrategier i leg:

Taler

- Børn taler sig ind i legen. Her observerer barnet legen og opdager et ”hul” i legen, som det kan udfylde, og bruger det som forhandlingsudspil: ”Skulle vi ikke sige, at jeg var gæsten i jeres restaurant?”.

Handler

- Børn handler sig ind i legen. Her bidrager barnet direkte til legen uden at spørge, fx ved at begynde at vaske op i køkkenlegen. Det kan også være barnet, der imiterer to kammerater til frokost ved at dingle med spaghetti højt i luften og grine og dermed blive en del af kammeraternes leg.

Signalerer

- Børn signalerer sig ind i legen. Her gør barnet opmærksom på sig selv ved at stå i nærheden, få øjenkontakt eller give en venlig berøring og derigennem give anledning til at blive inviteret ind i legen.

Guidet leg kan understøtte børns sprog

I kan understøtte kommunikation og sprog i legen:

- **Leg med** og bidrag med afsæt i legens univers med vendinger, fortællinger og kropssprog, der kan engagere børnene og skabe et særligt rum for legen at udvikle sig i.
- **Hav blik for balance**. Nogle børn kan dominere legen sprogligt, mens andre børn kan have svært ved at finde rum til at udtrykke sig.
- **Vær sensitiv og nysgerrig,** så guidning ikke ødelægger legen eller de fortællinger og sproglige koder, børnene selv har skabt.
- **Undersøg og støt indgangsstrategier** i børnegruppen og lær alle børn dem, så de kan komme med.

Indgangsstrategi er barnets måde at komme med i legen på.

Cykellegen får nyt (sprogligt) liv når den bliver udvidet med paskontrol:

- ”må jeg se dit pas”
- ”du er godkendt og får et stempel”

Øvelse: Fællesskaber

?

Hurtigskrivning individuelt. Drøft bagefter med en-to kollegaer:

- *Hvornår lykkes vi med at berige børnenes lege på en måde, der udvikler legen og styrker børnenes sprog? Hvorfor lykkes vi i de eksempler?*
- *Hvilke kommunikative og sproglige indgangsstrategier bruger vores børn til at komme med i lege? Anvender alle børnene strategierne?*

Drøft i plenum

- *Hvad har vi fået øje på?*

Sproglige rollemodeller

Nu sætter vi fokus på, at sproglige rollemodeller understøtter kommunikation og sprog når de:

1. **Stiller meningsfulde spørgsmål**
2. **Tager udgangspunkt i barnets perspektiv i samtalen**
3. **Skaber et rigt fysisk sprogmiljø**

1) Sproglige rollemodeller stiller meningsfulde spørgsmål

Meningsfulde spørgsmål er tilpasset barnets udvikling og interesser.

0 år

Tilbyd sprog. Benævn og beskriv: ”Jeg kan se, at du er ked af det”. Stil spørgsmål og besvar dem selv, fx ”Er du sulten?” og ”Vi finder noget mad.”

Konkrete spørgsmål, evt. med begrænset mulighed for svar, fx ”Hvad farve er mors nye bil?”

Åbne spørgsmål, men gerne med begrænset svarmulighed, fx ”Hvad kan du bedst lide på legepladsen?”

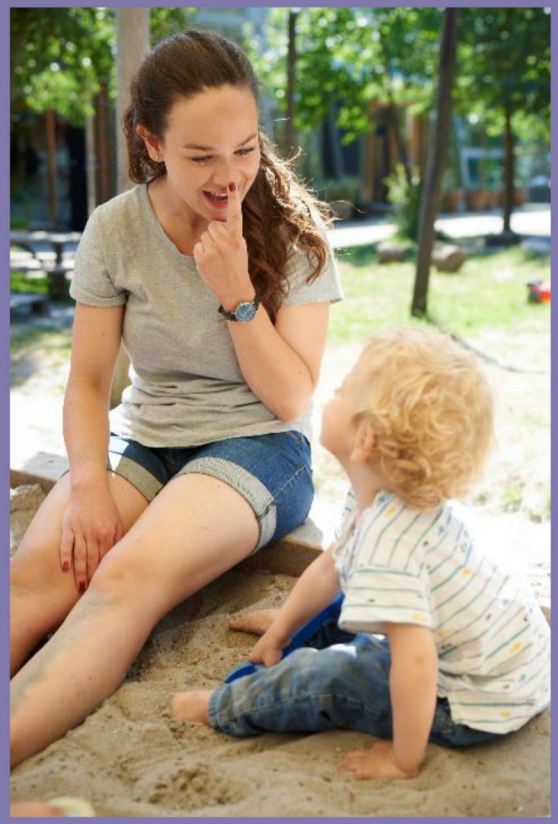
Reflekterende spørgsmål med begrænset svarmulighed og som kræver, at barnet tænker sig om, fx ”Hvorfor tror du, Anna græder?”

Fabulerende spørgsmål med åbne svarmuligheder, der kræver, at barnet reflekterer abstrakt, fx ”Hvordan har du det?” ”Hvordan tror du, det bliver at starte i skole?”

6 år

Lær barnet at sige ”jeg ved”, ”jeg tror”, ”jeg føler”

”At vide”, ”at tro” og andre udsagnsord, der handler om, hvordan vi har det, er byggesten i barnets sproglige udvikling.

3-4 år

Ord som at ”føle”, ”tro” og ”tænke” finder langsomt vej ind i barnets sprog.

Barnet begynder at overveje, hvordan barnet selv og andre har det.

Brug verberne i samtaler med børnene:

- Det styrker deres kognitive og sproglige udvikling.
- De får erfaringer med at udforske, nuancere og dele indre liv.

2) Tager udgangspunkt i barnets perspektiv

Sproglige rollemodeller engagerer børn i meningsfulde samtaler.

- Børn er engagerede, motiverede og aktive, når de laver noget, der interesserer dem.
- Meningsfulde samtaler tager derfor udgangspunkt i børns perspektiver, interesser og input.
- Opgaven for den sproglige rollemodel består i at slippe sine egne forestillinger om, hvad samtalen i garderoben eller på turen til legepladsen bør dreje sig om.

Trods gode intentioner kan de voksnes perspektiv ofte ende med at blive styrende for samtalerne i dagtilbud

3) Skaber et rigt fysisk sprogmiljø

- Det fysiske sprogmiljø har betydning for børns kommunikation og sprog, fx tidlige erfaringer med skriftsprog fra bøger, plancher og plakater.

- Omgivelserne på stuen og legepladsen har betydning for samtale og sproglig udforskning, fx et roligt hjørne eller en god legekrog.

- Inspirerende omgivelser og materialer kan være bøger, plakater, blyanter, bogstaver, et roligt læse-tæppe under et træ på legepladsen. Brug dem i positive samspil.

- Brug nærmiljøet uden for dagtilbuddet. En gåtur i parken åbner for nye samtaler om naturen og en tur på biblioteket kan åbne en verden af historier og bøger.

Fire elementer i et rigt fysisk sprogmiljø

Tilstedeværelsen af skriftsprogligt materiale

- Skriftsproglige materialer som bøger, plakater, collager, bogstaver mm. er til stede.

Materialernes placering i rummet

- Materialerne er placeret, så børn kan nå/se uden hjælp.
- Materialerne er indbydende.

Børns samspil med materialerne.

- Børn bruger materialerne i leg, taler om dem og kigger på dem.

Voksnes evne til at inddrage materialerne

- Pædagogisk personale inddrager materialer i lege, samtaler og samspil og motiverer børn til selv at gøre det samme.

At være en sproglig rollemodel betyder:

- At man **viser børn, hvordan man samtaler**– ved at samtale med dem.
- At man **støtter børns samtaler** ved bl.a. at stille meningsfulde spørgsmål, der er afstemt barnets sproglige udvikling og interesser.
- At man **engagerer børn i samtaler** ved at tage udgangspunkt i barnets perspektiv i en samtale. Det vil sige at tale om det, der interesserer barnet.
- At man **skaber rammer for rige sproglige erfaringer,** bl.a. ved at skabe rige fysiske sprogmiljøer på stuen og legepladsen og bruge miljøerne uden for dagtilbuddet, fx med en tur i parken og på biblioteket.

Øvelse: Sproglige rollemodeller

?

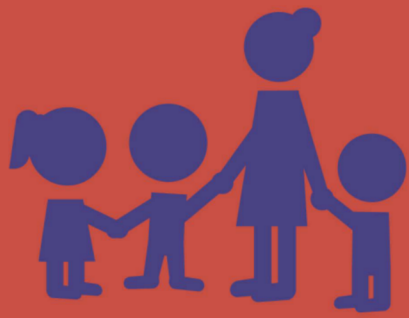
Reflekter kort individuelt:

- *Find et-to eksempler på:*
  - *At vi lykkes med at stille meningsfulde spørgsmål afstemt alder og interesse*
  - *At vi lykkes med at tage afsæt i barnets perspektiv i samtaler*

Gå sammen i grupper af tre-fire.

Del og drøft jeres eksempler

- *Hvorfor fungerede du/vi som gode rollemodeller i eksemplerne?*
- *Er der også situationer, hvor vi ikke lykkes? Hvorfor?*

Opsamling

Reflektér i fællesskab over:

1. Hvilke indsigter har vi fået om læreplanstemaet kommunikation og sprog?
2. Hvilke nye perspektiver har vi fået på vores egen praksis?
3. Hvad vil vi gerne arbejde videre med?

